

CĒLOŅSAKARĪBAS KONSTATĒŠANA MĀKSLĪGĀ INTELEKTA DARBĪBĀ

ESTABLISHMENT OF CAUSALITY IN THE OPERATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Ritvars Purmalis, *Mg. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants

Summary

While there is still a debate at European Union level as to which of the known models of civil liability should be used to determine a person's civil liability for damage caused by an artificial intelligence-driven system, particular attention should be directed at the issues relating to the "transparency" and "explainability" of the operation of artificial intelligence-driven system. The purpose of this article is to provide a brief insight into the importance of establishing the causal relationship between the way in which the inputs (various datasets) available for the artificial intelligence-driven system are used as a basis to reach a particular conclusion within its autonomous operation, and the importance of this matter within the context of recent legal policy updates.

Atslēgvārdi: cēloņsakarība, mākslīgais intelekts, izskaidrojāmība, mašīnmācība

Keywords: causality, artificial intelligence, explainability, machine-learning

Ievads

Lai arī vēl joprojām Eiropas Savienības līmenī norisinās diskusija par to, kurā no zināmajiem civiltiesiskās atbildības modeļiem (atsevišķi vai kombinēti) izvērtēt personas civiltiesisko atbildību par mākslīgā intelekta vadītas sistēmas nodarītu kaitējumu,¹ vienlaikus paralēli īpaša uzmanība pievēršama jautājumiem, kas ir saistāmi ar mākslīgā intelekta vadītas sistēmas "uzticamību" jeb šāda veida sistēmu darbības "izskaidrojāmību". Mākslīgā intelekta vadītas sistēmas darbības "izskaidrojāmība" (un tajā ietilpstošā cēloņsakarības konstatēšanas iespējamība) ir fundamentāli svarīgs aspekts ne tikai attiecībā uz mākslīgā intelekta vadītu sistēmu izstrādātāju spējām laikus novērst (vai mazināt) tādu automatizētu lēmumu pieņemšanas iespējamību, kas varētu rezultēties ar kaitējuma nodarīšanu (cik vien tas objektīvi ir iespējams), bet arī attiecībā uz mākslīgā intelekta vadītu sistēmu izstrādātāju (un citu personu) spējām izsekot metodikai, kas ir bijusi par pamatu mākslīgā intelekta vadītas sistēmas

¹ European Parliament. Report with recommendations to the Commission on a Civil liability regime for Artificial Intelligence: 2020/2014(INL). Brussels, 2020. Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0178_EN.html [aplūkots 01.03.2022.].

pieņemtam lēmumam. Citiem vārdiem, ir fundamentāli svarīgi spēt konstatēt veidu, kādā mākslīgā intelekta vadītas sistēmas rīcībā esošie mainīgie parametri (ievaddati) tiek izmantoti, lai mākslīgā intelekta vadīta sistēma pieņemtu konkrētu lēmumu vai īstenotu noteiktu darbību.

Cēlonības jēdzieniskā lietojuma kontekstā norādāms uz jau tiesību literatūrā trāpīgi pausto atziņu, ka ir nepareizi cēloniskā sakara jēdzienu saistīt tikai ar civiltiesiskās atbildības modeļiem vai atbildības modeļiem tiesībās vispār, jo cēloniskā sakara jautājumi ir aktuāli dažādās zinātnēs, kas attiecīgi ietekmē jēdziena izpratni un arī piemērošanu tiesībās.² Turklāt, kā to ir atzinis profesors Kalvis Torgāns, tad, “ja fiziķim kā ekspertam uzdotu jautājumu, kāds cēlonis ir vekseļa sadegšanai, viņš, iespējams, norādītu, ka pirmais un galvenais cēlonis ir tas, ka atmosfēras gaisā ir skābeklis, kas pie uguns liesmas izraisīja papīra degšanu, ka ūdenī vekselis nesadegu. [...] jurists turpretim izceltu, ka cēlonis ir uguns pielaišana”.³ Tāpēc skaidrības labad norādāms, ka jēdziens “cēlonība” šajā rakstā tiek attiecināts uz to mainīgo parādību kopumu (mākslīgā intelekta vadītas sistēmas rīcībā esošajiem ievaddatiem), kas, atrodoties savstarpējā mijiedarbībā, nodrošina mākslīgā intelekta vadītas sistēmas spēju sasniegt konkrētu rezultātu. Līdz ar to rakstā autors akcentēs to, cik svarīgi ir spēt izsekot un izskaidrot mākslīgā intelekta vadītas sistēmas rīcībā esošo mainīgo parametru (ievaddatu) savstarpējai mijiedarbībai, lai vispār varētu runāt par civiltiesiskās atbildības piemērošanas iespējamību par nodarīto kaitējumu.

Pēdējo gadu laikā mākslīgā intelekta vadītām sistēmām raksturīgā mašīnmācība (*machine-learning*⁴) un tās sasniegumi datorzinātnē (piemēram, datorredzamībā) ir veicinājuši pārliecību, ka iespējami precīzi datu (informācijas) apstrādes modeļi savā būtībā var būt sarežģīti un neinterpretējami. Citiem vārdiem, tehnoloģiskās progresijas kontekstā lielāka nozīme nereti tiek piešķirta sasniedzamajam “rezultātam” un nevis tam, vai objektīvi ir iespējams “izskaidrot”, kādā veidā un kādi mainīgie parametri ir bijuši par pamatu, lai mākslīgā intelekta vadītas sistēmas autonomās darbības ietvaros tiktu sasniegts konkrēts rezultāts vai lēmums. Varētu pieņemt, ka šī pārliecība ir saistāma ar vēsturisko mašīnmācības izmantošanu sabiedrībā, proti, laiku, kad mašīnmācība tika izmantota vienīgi tādu automatizētu (mazsvarīgu) lēmumu pieņemšanā un izpildē kā tiešsaistes reklāmu izvietošana vai informācijas meklēšana globālajā tīmeklī. Pavisam skaidrs, ka šie piemēri būtībā nav atzīstami par tādiem, kas varētu atstāt nozīmīgu ietekmi uz cilvēka dzīvi,⁵ tomēr šobrīd mākslīgā intelekta vadītu sistēmu pielietošana ietekmē vairākus ar sabiedrību un rūpniecības

² Mantrovs V. Cēloniskā sakara izpratnes jautājumi civiltiesību kontekstā. Jurista Vārds, 2016, Nr. 13 (916). Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/268325-celoniska-sakara-izpratnes-jautajumi-civiltiesibu-konteksta/> [aplūkots 01.04.2022.].

³ Torgāns K., Kārklīšs J., Bitāns A. Līgumu un deliktu problēmas Eiropas Savienībā un Latvijā. Prof. K. Torgāna zinātniskā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 174. lpp.

⁴ Mašīnmācība ir mākslīgā intelekta disciplīna, kas vērsta uz cilvēka zināšanu tehnoloģisko attīstību. Mašīnmācība datoriem ļauj tikt galā ar jaunām situācijām, izmantojot analīzi, pašmācību, novērojumus un līdzšinējo iegūto pieredzi. Mašīnmācība veicina skaitļošanas nepārtrauktu attīstību, izmantojot jaunus scenārijus, testēšanu un pielāgošanu, vienlaikus izmantojot modeli un tendenču noteikšanu, lai uzlabotu lēmumus turpmākās (kaut arī ne identiskās) situācijās. Sk. sīkāk: Techopedia. Machine learning. Pieejams: <https://www.techopedia.com/definition/8181/machine-learning-ml> [aplūkots 01.03.2022.].

⁵ Sk.: Rudin C., Radin J. Why Are We Using Black Box Models in AI When We Don't Need To? A Lesson From an Explainable AI Competition. Harvard Data Science Review. No. 1, Vol. 2, 2019. Pieejams: <https://hdr.mitpress.mit.edu/pub/f9kuryi8/release/6> [aplūkots 01.03.2022.].

nozari saistītus aspektus, piemēram, mākslīgā intelekta vadītu sistēmu pielietošanu veselības aprūpes pilnveidē.⁶

No tiesiskās apziņas perspektīvas šķiet pašsaprotami, ka par pieņemamu nevārētu atzīt situāciju, kurā objektīvi nav iespējams "izskaidrot" un gūt nepārprotamu pārlicību par mākslīgā intelekta vadītas sistēmas lēmumu pieņemšanas metodiku un sistēmai pieejamo mainīgo parametru savstarpējo saikni (to mijiedarbību), kas, piemēram, ir bijis pamats citai personai nodarītam kaitējumam.

1. Mākslīgā intelekta vadītas sistēmas un mašīnmācīšanās

Viena no mākslīgā intelekta vadītu sistēmu raksturojošajām pazīmēm⁷ ir mašīnmācīšanās, kas vispārīgi būtu raksturojama kā sistēmas spēja apgūt jaunas iemaņas un rīcības modeļus no jau pieejamā informācijas kopuma, bez īpašas programmēšanas.⁸ Vārētu teikt, ka mašīnmācīšanās funkcionalitāte saistāma ar to, lai ar algoritmisko metožu piemērošanu būtu iespējams apstrādāt informāciju no pieejamo mainīgo parametru kopuma (t. i., attēliem, sensoru ierakstiem, teksta u. c.), tādējādi atrisinot kādu ar mainīgo parametru kopumu saistīto problēmu (t. i., to klasificējot, atpazīstot, ģenerējot u. c.). Šajā kontekstā visnotaļ lietderīgi atsaukties uz skaidrojumu, ka: "[...] mašīnmācīšanās baro datora datus un izmanto statistikas paņēmienus, lai palīdzētu tam "iemācīties" pakāpeniski labāk izpildīt uzdevumu, ja tas nav īpaši ieprogrammēts šim uzdevumam, novēršot nepieciešamību pēc miljoniem rakstītā koda rindiņu. Mašīnmācība sastāv gan no uzraudzītas mācīšanās (izmantojot apzīmētas datu kopas), gan no mācīšanās bez uzraudzības (izmantojot neapzīmētas datu kopas)."⁹

Papildus sniegtajam "mašīnmācības" skaidrojumam norādāms, ka "uzraudzītā" mašīnmācībā tiek izmantotas apzīmētas datu kopas un sistēma cenšas prognozēt pareizo datu kopas piederību atbilstoši sniegtajiem ievaddatiem. Savukārt īstenojot mašīnmācību "bez uzraudzības", sistēmai netiek noteikti konkrēti datu kopas apzīmējumi, un sistēma īsteno un apgūst jaunus veidus pieejamās informācijas grupēšanai atbilstoši to savstarpējai līdzībai. Mūsdienu mašīnmācīšanās pielietojumā dominē "uzraudzītā" mašīnmācība, un tā tiek izmantota galvenokārt lēmumu pieņemšanas sistēmu darbības nodrošināšanā.¹⁰

⁶ Sk., piemēram: Perc M., Ozer, M., Hojnik, J. Social and juristic challenges of artificial intelligence. *Palgrave Communications* 5, article number: 61, 2019. Pieejams: <https://www.nature.com/articles/s41599-019-0278-x> [aplūkots 01.03.2022.].

⁷ Sk., piemēram: Kārklīšs, J., Purmalis, R. Mākslīgais intelekts un civiltiesiskā atbildība. Grām.: Starptautisko un Eiropas Savienības tiesību piemērošana nacionālajās tiesās. Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2020, 243. lpp.

⁸ Wulf A., Seizov O. Artificial Intelligence and Transparency: A Blueprint for Improving the Regulation of AI Applications in the EU. *European Business Law Review*. No. 4, Vol. 31, 2020, p. 614. Pieejams: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3906460 [aplūkots 01.03.2022.].

⁹ Vulis S. No datiem līdz mākslīgajam intelektam: terminoloģija un izpratne. *Jurista Vārds*, 2020, Nr. 40 (1150). Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/277317-no-datiem-lidz-maksligajam-intelektam-terminologija-un-izpratne/> [aplūkots 01.03.2022.].

¹⁰ Hamon R., Junklewitz H., Sanchez M. Robustness and Explainability of Artificial Intelligence. *Publications Office of European Union, Luxembourg*, 2020, p. 10. Pieejams: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC119336> [aplūkots 01.03.2022.].

Tomēr tas nenozīmē, ka mākslīgā intelekta vadītu sistēmu darbība visos dzīves gadījumos ir pilnībā caurredzama un izskaidrojama. Turklāt nereti situācija ir diametrāli pretēja, jo tieši mākslīgā intelekta vadītas sistēmas īstenotā mašīnmācība būtiski ierobežo (vai pat izslēdz) iespējamību konstatēt savstarpējo cēlonisko sakaru starp to, kādā veidā sistēmai pieejamie ievaddati ir izmantoti par pamatu, lai mākslīgā intelekta vadīta sistēma nonāktu pie konkrēta slēdziena. Tas savukārt ir bijis pamats pasaules tiesībspolitikas veidotāju vienotai nostājai par nepieciešamību izvirzīt prasības pēc iespējamības iegūt pilnvērtīgu informāciju par mākslīgā intelekta vadītas sistēmas īstenoto lēmumu pieņemšanas procesu (metodiku),¹¹ lai nodrošinātu ne tikai cilvēktiesību ievērošanu (jo īpaši personas datu aizsardzības prasības u. c.),¹² bet arī atbilstošu juridiskās atbildības piemērošanu gadījumā, ja mākslīgā intelekta vadītas sistēmas darbība ir rezultējusies ar kaitējumu citai personai.

2. Izskaidrojama mākslīgā intelekta vadīta sistēma

Nolūkā nodrošināt iespējamību pārskatāmā nākotnē sekmēt arvien lielāku mākslīgā intelekta vadītu sistēmu pielietojumu ikdienā, jau 2018. gadā Eiropas Komisija izveidoja ekspertu grupu (HLEG), kuras darbs cita starpā rezultējās ar “ētikas vadlīnijām uzticamam mākslīgajam intelektam”,¹³ kā arī “ieteikumiem par politiku un ieguldījumiem uzticamam mākslīgajam intelektam”.¹⁴ Kā tas izriet no Eiropas Komisijas ekspertu grupas atzītā, tad “uzticamu” mākslīgā intelekta vadītu sistēmu raksturo šādas pazīmes (principi): cilvēka virsvadība, tehniskā noturība, drošums, privātums, atbilstoša datu pārvaldība, pārredzamība un tehniskā izskaidrojamība, kā arī citas.¹⁵ Vienlaikus šo ētikas vadlīniju saturā skaidrots, ka mākslīgā intelekta vadītas sistēmas “tehniskā izskaidrojamība” ir attiecināma uz cilvēka spēju izprast mākslīgā intelekta vadītas sistēmas pieņemtos lēmumus un izsekot tiem (t. i., konstatēt cēlonisko sakaru starp ievaddatu apstrādi un pieņemto lēmumu), nosakot, ka ikvienā dzīves gadījumā, kad mākslīgā intelekta vadīta sistēma var “būtiski” ietekmēt cilvēku dzīvi, ir jābūt iespējai pieprasīt un saņemt pienācīgu skaidrojumu

---

¹¹ Sk., piemēram: Yu, R., Ali, G. What's Inside the Black Box? AI Challenges for Lawyers and Researchers. *Legal Information Management*. Vol. 19, Issue 1, 2019, p. 5. Pieejams: <https://www.cambridge.org/core/journals/legal-information-management/article/whats-inside-the-black-box-ai-challenges-for-lawyers-and-researchers/8A547878999427F7222C3CEFC3CE5E01> [aplūkots 01.03.2022.].

¹² Eiropas Komisija. Komisijas dienestu darba dokuments. Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei. Datu aizsardzība kā iedzīvotāju tiesību nodrošināšana un ES digitālās pārkārtošanas pilārs – Vispārīgās datu aizsardzības regulas piemērošanas divi gadi: SWD(2020)115, Brisele, 2020, 47. lpp. Pieejams: [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=SWD\(2020\)115&lang=lv](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=SWD(2020)115&lang=lv) [aplūkots 01.03.2022.].

¹³ European Commission. Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology. *Ethics Guidelines for Trustworthy AI*. Brussels, 2019.

¹⁴ European Commission. Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology. *Policy and Investment Recommendations for Trustworthy AI*. Brussels, 2019.

¹⁵ European Commission. Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology. *Ethics Guidelines for Trustworthy AI*. Brussels, 2019, p. 14. Pieejams: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3988569-0434-11ea-8c1f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF> [aplūkots 01.03.2022.].

par mākslīgā intelekta vadītas sistēmas īstenoto lēmumu pieņemšanas metodiku.¹⁶ Turklāt ir pavisam saprotams, ka tas noteiktā daļā ir saistāms ar apsvērumiem par juridiskās atbildības piemērošanu mākslīgā intelekta vadītas sistēmas operatoram (vai operatoriem), kā to, piemēram, 2020. gada izskaņā Eiropas Parlaments ierosināja regulēt vienoti visā Eiropas Savienībā ar atsevišķiem izņēmumiem attiecībā uz tādām mākslīgā intelekta vadītām sistēmām, kas atbilstoši priekšlikuma noteikumiem nebūtu uzskatāmas par “augsta riska”.¹⁷

Tāpat arī Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) 2019. gadā publicētajā ieteikumu rakstā par “mākslīgo intelektu” tika atzīts, ka mākslīgā intelekta vadītām sistēmām (t. i., to darbībai) ir jābūt “pārredzamām un izskaidrojamām”. Citiem vārdiem, šajā OECD ieteikumu rakstā tika uzsvērts, ka mākslīgā intelekta vadītu sistēmu izstrādātājiem ir jānodrošina, ka iespējama tiesisko interešu aizskāruma gadījumā cietušajai personai ir jāspēj “[...] apstrīdēt tās darbības iznākumu [t. i., pieņemto lēmumu vai īstenoto rīcību – piebilde], pamatojoties uz vienkāršu un viegli saprotamu informāciju par faktoriem un loģiku, kas kalpoja par pamatu prognozei, ieteikumam vai lēmumam [kuru mākslīgā intelekta vadīta sistēma ir pieņēmusi – piebilde]”.¹⁸ Līdzīgi arī Eiropas Komisijas 2021. gadā izsludinātajā priekšlikumā regulai, ar kuru bija paredzēts noteikt saskaņotus noteikumus mākslīgā intelekta jomā visā Eiropas Savienībā,¹⁹ bija noteikts: “lai mazinātu nepārredzamību, kas dažas mākslīgā intelekta vadītas sistēmas padara fiziskām personām nesaprotamas vai pārāk sarežģītas, augsta riska²⁰ mākslīgā intelekta vadītām sistēmām būtu jānosaka noteikta pārredzamības pakāpe [...] lietotājiem būtu jāspēj interpretēt sistēmas iznākumus un tos atbilstoši izmantot.”²¹

Minēto nostāju attiecībā uz nepieciešamību nodrošināt mākslīgā intelekta vadītu sistēmu “caurredzamību” un “izskaidrojamību” atkārtoti ir apstiprinājusī Apvienoto

¹⁶ European Commission. Directorate-General for Communications Networks, Content and Technology. Ethics Guidelines for Trustworthy AI. Brussels, 2019, p. 18. Pieejams: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3988569-0434-11ea-8c1f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF> [aplūkots 01.03.2022.].

¹⁷ European Parliament. Report with recommendations to the Commission on a civil liability regime for artificial intelligence: 2020/2014(INL). Brussels, 2020. Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0178_EN.html [aplūkots 01.03.2022.].

¹⁸ OECD Legal instruments. Recommendation for the Council on Artificial Intelligence: OECD/LEGAL/0449, 2019, article 1.3. Pieejams: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449> [aplūkots 01.03.2022.].

¹⁹ European Commission. Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council. Laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union legislative acts: COM(2021)206, Brussels, 2021. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206> [aplūkots 01.03.2022.].

²⁰ Par “augsta riska” mākslīgā intelekta vadītu sistēmu cita starpā atzīstamas tādas sistēmas, kuras tiek pielietotas personu biometriskai identifikācijai, kritiskās infrastruktūras pārvaldībai un darbībai (piemēram, transports), piekļuves nodrošināšanai privātiem un sabiedriskajiem pakalpojumiem (piemēram, kredītriska izvērtējums) un citas. Sk. sīkāk: European Commission. Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council. Laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union legislative acts: COM(2021)206, Brussels, 2021, Annex III. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206> [aplūkots 01.03.2022.].

²¹ Sk.: European Commission. Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council. Laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union legislative acts: COM(2021)206, Brussels, 2021, recital 47. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206> [aplūkots 01.03.2022.].

Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (UNESCO) Ģenerālās konferences 2021. gada izskaņā²² pieņemtā rekomendācija “par mākslīgā intelekta ētiku”,²³ kas ir uzskatāma par pirmo globālo vienošanos mākslīgā intelekta ētikas jomā. Kā tas izriet no attiecīgās rekomendācijas satura, tad “[...] spēja izsekot mākslīgā intelekta vadītas sistēmas lēmumu pieņemšanas metodikai un pārredzēt tās darbību ir uzskatāma kā fundamentāls priekšnoteikums, lai nodrošinātu cilvēktiesību, pamatbrīvību un ētikas principu ievērošanu, aizsardzību un turpmāku veicināšanu nākotnē [...] kā arī efektīvu nacionālo un starptautisko juridiskās atbildības režīmu piemērošanas iespējamību”.²⁴ Vērtējot UNESCO rekomendācijas saturu kopsakarā ar citiem Eiropas Savienības līmenī izsludinātiem priekšlikumiem par to, kādas prasības būtu nepieciešams izvirzīt mākslīgā intelekta vadītu sistēmu izstrādātājiem, atzīstams, ka tajos ir izdarīti pamatoti secinājumi par to, ka, neesot izsmeļošai informācijai par mākslīgā intelekta vadītas sistēmas darbību un lēmumu pieņemšanas metodoloģiju, var tikt būtiski aizskartas cilvēku tiesiskās intereses, kā arī iespējamība nodrošināt korektu un atbilstošu juridiskās atbildības piemērošanu gadījumā, ja mākslīgā intelekta vadītas sistēmas darbība ir rezultējusies ar kaitējuma nodarīšanu.

Tas savukārt ļauj atzīt, ka UNESCO rekomendācijas saturā ir ietverts universāls apstiprinājums tam, ka spēja “caurredzēt” un “izskaidrot” mākslīgā intelekta vadītas sistēmas darbību (t. i., spēt identificēt cēlonisko sakaru starp ievaddatu apstrādi un pieņemto lēmumu) ir uzskatāma par fundamentālu priekšnoteikumu šādu sistēmu ekspluatēšanas iespējamībai. Autora ieskatā teiktais iezīmē virzienu turpmāka regulējuma izstrādei, kas, piemēram, varētu izpausties kā jau konkrētā tiesību normā izteikts pienākums ikvienam mākslīgā intelekta vadītas sistēmas izstrādātājam vai tās operatoram nodrošināt mākslīgā intelekta vadītas sistēmas izskaidrojamību. Turklāt kopsakarā ar jau minētajiem apsvērumiem par mākslīgā intelekta vadītas sistēmas darbības “izskaidrojamības” saikni ar juridiskās atbildības piemērošanu norādāms, ka tādējādi arī turpmāk tiktu sekmēta iespējamība attīstīt Eiropas Parlamenta 2020. gada ziņojumā “Par mākslīgā intelekta vadītām sistēmām piemērojamo civiltiesiskās atbildības režīmu”²⁵ ietverto ieceri piemērot solidāro atbildību visiem mākslīgā intelekta vadītas sistēmas operatoriem, ievērojot noteiktus priekšnoteikumus piemērojamās atbildības savstarpējam sadalījumam.

Tā, piemēram, saskaņā ar šajā Eiropas Parlamenta ziņojumā noteikto vairāku mākslīgā intelekta vadītu sistēmu operatoru civiltiesiskās atbildības noteikšanas aspektā tika ierosināts, ka, izpildoties noteiktiem kritērijiem, būtu pieļaujama ne tikai mākslīgā intelekta vadītas sistēmas operatora atbildības “samazināšana”, bet arī iespējamība piemērot solidāro atbildību visiem mākslīgā intelekta vadītas sistēmas operatoriem, viņu savstarpējo regresa prasījumu apmēru padarot atkarīgu no tā,

²² UNESCO. General Conference. Report of the Social and Human Sciences Commission (SHS): 41C/73, 2021. Pieejams: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379920.page=14> [aplūkots 01.03.2022.].

²³ UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence, 2021. Pieejams: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380455> [aplūkots 01.03.2022.].

²⁴ UNESCO. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence, 2021, para. 37. Pieejams: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380455> [aplūkots 01.03.2022.].

²⁵ European Parliament. Report with recommendations to the Commission on a civil liability regime for artificial intelligence: 2020/2014(INL). Brussels, 2020. Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0178_EN.html [aplūkots 01.03.2022.].

kāda ir bijusi attiecīgā operatora “kontroles pakāpe”²⁶ – tas ir, operatora rīcība, kas ir ietekmējusi mākslīgā intelekta vadītas sistēmas darbību un tādējādi pakāpi, kādā operators ir pakļāvis trešās personas iespējamam riskam, kas saistīts ar mākslīgā intelekta sistēmas darbību un funkcijām.²⁷ Atliek iedomāties, cik apgrūtināši (vai pat neiespējami) būtu īstenot šādu pieeju, ja kontroli īstenojušā operatora vai kaitējumu cietušās personas rīcībā nebūtu pilnvērtīgas informācijas un izskaidrojuma par to, uz kādiem pamatiem un kādā kārtībā attiecīgā mākslīgā intelekta vadītā sistēma apstrādā informāciju, kas savukārt ir rezultējies ar konkrētu lēmumu. No tā savukārt secināms, ka, gadījumā ja turpmāka regulējuma izstrādē tiktu izdarīta atkāpe no iepriekš minētās prasības nodrošināt mākslīgā intelekta vadītu sistēmu “izskaidrojamību”, jau sākotnēji tiktu pieļauta iespējama pieredzēt ar attiecīgo jautājumu saistītas problēmsituācijas nākotnē. Tāpēc, lai arī šobrīd vēl joprojām norisinās iespējamā Eiropas Savienības regulējuma izstrāde attiecībā uz civiltiesiskās atbildības piemērošanu par mākslīgā intelekta vadītas sistēmas nodarītu kaitējumu, atzīstams, ka ar šajā referātā minēto tiesībspolitikas dokumentu starpniecību ir iezīmēts pietiekami skaidrs ietvars un galvenie pieturas punkti, kurus, iespējams, jau tuvākajā nākotnē būs pienākums ievērot ikvienam mākslīgā intelekta vadītas sistēmas izstrādātājam vai operatoram.

Vienlaikus bez ievēribas nevar atstāt to, ka, piemēram, nenodrošinot mākslīgā intelekta vadītas sistēmas “izskaidrojamību”, būtībā nevarētu sasniegt jau Eiropas Parlamenta 2020. gada ziņojumā “Par mākslīgā intelekta vadītām sistēmām piemērojamo civiltiesiskās atbildības režīmu” paredzēto ieceri nošķirt piemērojamās civiltiesiskās atbildības apmēru starp vairākiem mākslīgā intelekta vadītas sistēmas operatoriem, jo gluži vienkārši būtu apgrūtināši vai pat neiespējami iegūt informāciju par attiecīgās mākslīgā intelekta vadītas sistēmas īstenoto lēmumu pieņemšanas metodiku, tostarp iesaistītā operatora īstenoto “kontroles” pakāpi. Tomēr, lai arī tas nenozīmē, ka ar mākslīgā intelekta vadītas sistēmas nodarīto kaitējumu saistītajiem operatoriem būtu liegtas iespējas izmantot citus viņu rīcībā esošos pierādīšanas līdzekļus nolūkā ierobežot (vai izslēgt) tiem piemērojamo civiltiesisko atbildību par nodarīto kaitējumu individuāli (vai solidāri), atzīstams, ka šādu prasību neizvirzīšana, piemēram, augsta riska mākslīgā intelekta vadītām sistēmām, būtu uzskatāma par iespējamā regulējuma nepilnību un nevis pārspilējumu.

---

²⁶ Ar jēdzienu “kontrolē” tiek aptverta jebkura operatora rīcība, kas ietekmē mākslīgā intelekta vadītas sistēmas darbību un tādējādi pakāpi, kādā operators pakļauj trešās personas iespējamam riskam, kas saistīts ar mākslīgā intelekta vadītas sistēmas darbību un funkcijām; šāda rīcība varētu ietekmēt darbību jebkurā posmā, nosakot ievaddatus, izvaddatus vai rezultātus, vai izmainīt konkrētas funkcijas vai procesus mākslīgā intelekta vadītā sistēmā; pakāpe, kādā konkrētā rīcība šos mākslīgā intelekta vadītas sistēmas darbības aspektus nosaka, ir atkarīga no operatora ietekmes līmeņa uz risku, kas saistīts ar mākslīgā intelekta vadītas sistēmas darbību un funkcijām. Sikāk sk.: European Parliament. Report with recommendations to the Commission on a civil liability regime for artificial intelligence: 2020/2014(INL). Brussels, 2020, Article 3 (g). Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0178_EN.html [aplūkots 01.03.2022.].

²⁷ European Parliament. Report with recommendations to the Commission on a civil liability regime for artificial intelligence: 2020/2014(INL). Brussels, 2020, Recital 13. Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0178_EN.html [aplūkots 01.03.2022.].

Kopsavilkums

1. Mākslīgā intelekta vadītu sistēmu izstrādātājiem (un operatoriem) jānosaka juridiski saistošs pienākums nodrošināt mākslīgā intelekta vadītas sistēmas “izskaidrojamību”, lai mākslīgā intelekta vadītas sistēmas izstrādātājs un citas ieinteresētās personas varētu gūt nepārprotamu informāciju par mākslīgā intelekta vadītas sistēmas lēmumu pieņemšanas metodiku. Nav pieļaujama situācija, kurā pieejamā informācija par mākslīgā intelekta vadītas sistēmas prognozi, ieteikumu vai lēmumu aprobežojas vienīgi ar “gala” slēdzienu, kura pieņemšanas metodika pilnībā vai kādā daļā ir neizskaidrojama.
2. Prasība pēc mākslīgā intelekta vadītas sistēmas “izskaidrojamības” būtu attiecināma uz ikvienu mākslīgā intelekta vadītu sistēmu, kura ir izstrādāta un paredzēta pielietojumam stratēģiski svarīgās nozarēs, piemēram, transportā, medicīnā, enerģētikā u. c., tas ir, tādās nozarēs un pielietošanas veidos, kas pēc būtības ir saistāmi ar paaugstinātu bīstamību citām personām, un kuras darbības rezultātā var tikt aizskartas personu būtiskas tiesiskās intereses. Savukārt tādas mākslīgā intelekta vadītas sistēmas, kuras, lai arī ir izstrādātas un paredzētas konkrētas funkcijas izpildei, bet kuru darbībā nav konstatējama paaugstināta bīstamība citām personām un kuru darbība aprobežojas ar mazāk svarīgu lēmumu pieņemšanu, varētu noteiktā daļā nepakļaut prasībām pēc šādu sistēmu “izskaidrojamības”.